

Marktverkenning

De gewenste bibliotheekvoorziening in dorpen wordt bepaald door drie partijen:

1. de opdrachtgever van de bibliotheek, de gemeentelijke overheid die subsidie beschikbaar stelt
2. de bibliotheek met haar eigen beleidsdoelstellingen
3. de (potentiële) gebruikers van bibliotheekdienstverlening.

Opdrachtgever

De afgelopen jaren zijn door schaalvergroting veel voorzieningen uit dorpen en wijken verdwenen. Om daarin te voorzien voeren veel gemeenten een actief leefbaarheidbeleid ten aanzien van kleine kernen. Aspecten daarvan zijn: betaalbare woningen om jongeren te behouden, aangepaste woningen om ouderen langer zelfstandig in het dorp te kunnen laten wonen, behoud werkgelegenheid en streven tot behoud van de laatste voorzieningen als basisschool, dorps huis, kruidenier, postagentschap en bibliotheek. Uitvoering van het gemeentelijke beleid gebeurt met actieve bewonersparticipatie en met samenwerking tussen aanbieders van diensten.

Het is van belang dat de bibliotheek aansluit bij het leefbaarheidbeleid van de gemeente en bij bewonersinitiatieven. Bewoners laten zich bij hun leefbaarheidprojecten in veel gevallen ondersteunen door de provinciale afdeling van de Landelijke Vereniging Kleine Kernen. Het is van belang dat de bibliotheek ook de ondersteuning en projecten van die organisatie kent (www.LVKK.nl; www.platteland.startpagina.nl).

In het verlengde van de gemeente voeren provincies een actief plattelandsbeleid. Ook provincies bevorderen bewonersparticipatie en samenwerking tussen aanbieders van diensten. De meeste provincies kennen een leefbaarheidprogramma waarin de lokale initiatieven worden opgenomen en stellen een fonds beschikbaar voor cofinanciering.

Voor het bepalen van de optimale bibliotheekvoorziening is dus zaak dat bibliotheekmedewerkers actief gaan netwerken. Daarbij houden zij er rekening mee dat de verschillende portefeuillehouders (enerzijds bibliotheekwerk, anderzijds leefbaarheid in wijken en kernen) bij gemeente en provincie vaak niet op de hoogte zijn van elkaars activiteiten.

Bibliotheek

Bibliotheekmedewerkers die in overleg met gemeente en bewoners de gewenste bibliotheekvoorziening willen realiseren zijn op de hoogte van de beginsituatie. Dat is de huidige situatie van de bibliotheekvoorziening en de drie tot vijf daaraan voorafgaande jaren.

De benodigde kwalitatieve en kwantitatieve gegevens betreffen:

- keuzes t.a.v. doelgroepen, functies en doelbehoeften
- dienstverlening (o.a. collectie: omvang totaal en aantal banden per lid/inwoner, samenstelling, vervangingspercentage; diensten/activiteiten; openstelling)
- faciliteiten (o.a. personeel, gebouw, inrichting/inventaris, automatisering/apparatuur)
- aantal institutionele klanten en de bijbehorende dienstverlening
- aantal inwoners – absoluut en als percentage van de totale bevolking – dat lid is van de bibliotheekvoorziening in andere kernen, uitgesplitst naar kern
- aantal leden totaal en per leeftijdscategorie
- ledenpercentage totaal en per leeftijdscategorie
- aantal uitleningen totaal en per collectie categorie.

Voor de laatste drie gegevens geldt dat het verloop over de laatste drie tot vijf jaar inzichtelijk wordt gemaakt en dat een zo gedetailleerd mogelijke categorisering wenselijk is.

Ook belangrijk zijn de gebruikersonderzoeken, die bibliotheken volgens de certificeringsnormen verplicht zijn om elke 3 jaar uit te laten voeren. Omdat deze onderzoeken traditie worden in veel bibliotheken is het mogelijk om trends voor kleine kernen op te sporen. Een publicatie op dit terrein is “Wie zijn de gebruikers van bibliotheken in kleine kernen” door C. Stalpers, te verkrijgen via www.debibliotheken.nl.

(Potentiële) gebruikers en samenwerkingspartners

Sociale kaart: demografische gegevens

Er zijn veel redenen voor het opstellen van een sociale kaart van het dorp. Allereerst zijn de gegevens onmisbaar om de bibliotheekdienstverlening vorm te kunnen geven en het antwoord te krijgen op de vraag “Voor wie doen we het eigenlijk?”. Maar de opdrachtgever verwacht ook participatie van bewoners bij activiteiten. In kleine kernen is het juist noodzakelijk dat die informatie bekend is bij bibliotheekmedewerkers vanwege de kleinschaligheid en de “ons-kent-ons-situatie”.

De sociale kaart bestaat uit gegevens over de opbouw van de bevolking naar leeftijd, geslacht, gezinssamenstelling, opleidingsniveau, inkomen, autobezit e.d. Deze demografische gegevens zijn te verkrijgen bij de gemeente, bij het CBS (www.cbs.nl) en bij commerciële aanbieders zoals Experian (www.experian.nl) dat met Mosaic veel consumentengegevens per postcode aanbiedt inclusief provinciale en landelijke gemiddelden.

Op basis van de gegevens is de bibliotheek in staat om operationele doelstellingen te formuleren over het bereik (bijv. in alle gezinnen één gebruiker) en over het gebruik (bijv. educatieve activiteiten voor de leerlingen basisonderwijs). Uit ervaring kan worden gesteld dat de data per kern zeer uiteen kunnen lopen, wat weer vraagt om specifieke acties.

In aanvulling op de bovenstaande gegevens zijn er ook min of meer geografische gegevens van belang:

- Structuur van de kern (langgerekt of rond een centrum), afstand tot naburige kernen, belemmeringen in het verkeer richting andere kernen (grote weg, kanaal etc.), verbindingen openbaar vervoer richting naburige kernen, structuur van de gemeente (o.a. is er al dan niet een centrumkern).
Met name naburige kernen met een (grotere) vaste bibliotheekvoorziening zijn natuurlijk interessant.
- Plannen t.a.v. nieuwbouw en infrastructurele werken.

Sociale kaart: feitelijke gegevens over instellingen en voorzieningen

Als volgende stap bij het opstellen van de sociale kaart van het dorp wordt een overzicht opgesteld van verenigingen, aanbieders van dienstverlening, mogelijke samenwerkingspartners, mogelijke sponsors e.d. Hieronder staat een model voor deze inventarisatie. Belangrijkste bron: de gemeentegids, in boekvorm en/of op de website van de gemeente.

Gesprekken

Vervolgens gaat de bibliotheek gesprekken aan met een aantal in het dorp aanwezige partijen. Doel van de gesprekken is een beeld te krijgen van de doelstellingen en activiteiten van deze partijen en van de functies die de bibliotheek kan vervullen om bij de andere partijen te kunnen aansluiten. Ook wordt gevraagd naar de wensen die men ten aanzien van de concrete bibliotheekdienstverlening heeft.

Voordat het meteen al over de concrete vorm van het bibliotheekwerk gaat is het dus van belang te spreken over de *functie(s)* die de bibliotheekvoorziening in dat dorp zou moeten vervullen. Wat vinden de andere partijen belangrijk: taalontwikkeling bij kinderen, sociale cohesie, activering van ouderen? De resultaten van het gesprek worden vergeleken met de wensen van de gemeente en op basis daarvan worden de functies van de toekomstige bibliotheekvoorziening bepaald.

In ieder geval wordt contact gezocht met het basisonderwijs, de ouderenzorg en –bonden en de vrouwenvereniging. De ervaring leert dat men over het algemeen de bibliotheek kent als een betrouwbare leverancier en partner maar dat de dienstverlening en de mogelijkheden daarbij in onderwijs en zorg nauwelijks bekend zijn. Uit de contacten ontstaat een lokaal netwerk van bibliotheek-contactpersonen met wie bibliotheekmedewerkers structureel contacten blijven onderhouden.

Het kan nuttig zijn om niet alleen met officiële vertegenwoordigers van specifieke instellingen of bepaalde bevolkingsgroepen te spreken, maar ook met inwoners die op persoonlijke titel hun ideeën kenbaar maken. In kleine gemeenschappen is het doorgaans niet zo moeilijk om geschikte mensen te vinden.

Netwerken is van groot belang om wensen en mogelijkheden te leren kennen en om persoonlijk voorlichting te kunnen geven. Door te netwerken wordt de bibliotheekdienstverlening onderdeel van de ons-kent-ons-situatie en door het inschakelen van lokale contactpersonen wordt de bibliotheek minder als een instelling van veraf ervaren.

Model sociale kaart (onderdeel instellingen)

Sectoren	Mogelijke samenwerkingsvelden	Gegevens lokaal of in de gemeente aanwezige voorzieningen
Gemeente	Visie op leefbaarheid/ plattelandsonwikkeling Communicatie Commitment	Namen eventuele beleidsvisies etc.
Peuteropvang Kinderdagverblijf Peuterspeelzaal	Taalontwikkeling Collectie	Naam Adresgegevens Contactpersoon Aantal kinderen
Basisonderwijs	Lees- en taalonderwijs Informatievaardigheden Collectie	Naam Adresgegevens Contactpersoon Aantal groepen en kinderen
Buitenschoolse opvang	Leesbevordering	Naam Adresgegevens Contactpersoon Aantal kinderen
Dorpsraad	Leefbaarheidplannen en -projecten Ontmoetingsdiensten	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Plattelandjongeren	Ontmoetingsdiensten	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Archief of historische vereniging	Historische informatie Ontmoetingsdiensten Kennismangement	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Postkantoor en bank	Gebouw Sponsoring	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Vrouwenverenigingen	Trouwe bibliotheekbezoekers Ontmoetingsdiensten	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Ouderenbonden ANBO, PCOB, KBO	Specifieke eisen t.a.v. bibliotheekgebruik Activerings- en ontmoetingsdiensten	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Ouderenzorg Zorgcentrum Dienstenloket	Activerings- en ontmoetingsdiensten	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Consultatiebureau	Gezondheidsvoorlichting Taalontwikkeling/leespromotie Collectie	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Gezondheidszorg Huisarts Etc.	Gezondheidsvoorlichting	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Toerisme	Toeristische informatie	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Culturele verenigingen	BtB-diensten Ontmoetingsdiensten Erfgoed	Naam Adresgegevens Contactpersoon
Ondernemingsvereniging	BtB diensten Sponsoring	Naam Adresgegevens Contactpersoon